

Leerlingen van Scholengemeenschap Reigersbos (Amsterdam) en de Christelijke Scholengemeenschap Reggesteyn (Nijverdal). Foto Bart Mühl

Geen vrije wil? Heel vaak wel

Hebben we een vrije wil of voeren we onze handelingen onbewust uit en bedenken we er later een mooi verhaaltje bij?

De neurowetenschapper Benjamin Libet (1912-2007) ondernam in 1985 een klassiek experiment. Hij vroeg proefpersonen hun vinger te bewegen en met een stopwatch aan te geven wanneer zij precies besloten om dat te doen. Daarnaast bracht hij elektroden op hun hoofd aan. Wat bleek? De activiteit van de hersenen kwam eerder dan het bewuste besluit om de vinger te bewegen.

Filosofen mogen graag over de vrije wil debatteren. De klassieke stoïcijnen geloofden dat het leven was voorbeschikt door de goden. Ook in het christendom was God almachtig. Maar christelijke filosofen gaven de mens een vrije wil om te verklaren dat de wereld zo'n puinhoop was. Een onlogische gedachte: waarom maakt God niet meteen een rechtvaardige wereld, als hij toch almachtig is.

De Verlichting gaf het roer over aan de mens. 'Verlichting is de bevrijding van de mens uit zijn zelf opgelegde onmondigheid. Durf te weten!', luidde het beroemde adagium van de Duitse filosoof Immanuel Kant (1724-1804).

Maar er gebeurde iets vreemds. Hoe meer de mens van zichzelf wist, hoe minder hij in de vrije wil ging geloven. Sigmund Freud (1856-1939) wees op onbewuste drijfveren, Karl Marx (1818-1883) op economische belangen. Sociologen spindden het individu in een web van sociale verhoudingen. De jongste aanval komt van neurowetenschappers, die gedrag verklaren uit hersenprocessen waar de vrije wil niet aan te pas komt.

Het ontkennen van de vrije wil spoort echter helemaal niet met onze eigen ervaring. We hebben wel degelijk het gevoel een keuze te hebben.

In een tafelrede uit 2007 probeerde de Britse filosoof Raymond Tallis enige ordening in het denken over de vrije wil te brengen. Er zijn dingen waar ik niets aan kan doen, zei hij, zoals het feit dat mijn ouders mij hebben geconcipeerd op een donkere nacht in 1946. Er zijn dingen waarvan ik me niet bewust ben, zoals het feit dat mijn benen zich voorwaarts bewegen om het restaurant te bereiken waar ik een rede zou houden. Maar de rede zelf, dat is toch echt het product van mijn vrije wil, aldus Tallis.

Misschien besluiten we onbewust om een vinger te bewegen. Maar complexere beslissingen, daar zijn we nog altijd zelf bij.

Peter Giesen

REAGEREN?
FILOSOFIE@HARTENZIEL.NL

Blank bij blank, dat was de bedoeling toch niet?

Met spel oefeningen en een workshop vooroordelen leren vwo'ers uit Nijverdal en Amsterdam elkaar beter kennen. Of het beklijft?

Door Pay-Uun Hiu

'Orkaan!' Dat is het woord dat workshop-leider Tom Schram het liefst wil roepen als hij kijkt naar de manier waarop de kring van scholieren in het tekenlokaal van de Scholengemeenschap Reigersbos - middenin de Amsterdamse Bijlmer - zich vult. Aan de ene kant een groepje 5vwo'ers van de Christelijke Scholengemeenschap Reggesteyn uit Nijverdal. Aan de andere kant zitten wat 5vwo'ers van Reigersbos.

Allemaal dragen ze een sticker met hun eigen naam en een zelfgekozen bijnaam. Een bijnaam die allitereert, een eigenschap weergeeft en positief is. Dus zitten daar Healthy Harm en Goede Gerralt tegenover Joyful Joy en Rustige Rowan. Geen twijfel mogelijk wie bij wie hoort. Blank bij blank, donker bij donker. Dat was toch niet de bedoeling van het uitwisselingsproject Samenwerking Amsterdam Nijverdal (SAN), waar de twee scholen en Schrams organisatie voor 'life-skills-workshops' DiversityJoy van januari 2008 tot mei dit jaar mee bezig zijn geweest?

'Orkaan!' Als Schram het zou roepen, zou de groep scholieren op slag veranderen in een kluwen shirts, broeken en gympen. Zonder onderscheid tussen zwart en blank, Oost- en West-Nederland, en stad en platteland. Zoals dat ook gebeurde in de workshops die hij eerder met hen deed. Een van de oefeningen was 'De wind waait...', een stoelendans waarbij iedereen van plek moest wisselen zodra het woord 'orkaan' klonk.

Maar nee, het is deze donderdag nog vroeg, de scholieren uit Nijverdal zijn net gearriveerd en die uit Amsterdam Zuidoost komen ook langzaam

binnengedruppeld. 'Zo werkt het altijd', zegt Schram. 'Als mensen net binnenkomen, gaan ze echt niet in hun eentje op een stoel zitten met allemaal lege stoelen ertussen.'

Gewoon even laten gaan. Afwachten wat er gebeurt. Er is in het afgelopen jaar ook al behoorlijk wat gedaan aan georganiseerde ontmoeting, kennismaking en communicatie. De scholieren en enkele docenten hebben drie keer een intensief tweedaags programma gevolgd: één keer zijn de (toen nog) 4vwo'ers uit de Bijlmer een dag op bezoek geweest bij de Nijverdallers en omgekeerd. Ze hebben stampotten in Twente gegeten en een Surinaams buffet in Amsterdam. Ze hebben naar koeien gekeken en in de metro gereden.

Daarna hebben ze twee dagen een basisworkshop gedaan van DiversityJoy en later volgde een themaworkshop over vooroordelen, met *noaberschap* of burgerschap als onderliggend thema; een hot issue in het onderwijs, sinds dit in 2006 tot verplicht aandachtsgebied werd verklaard.

Er is inmiddels een boekje over gemaakt dat vanmiddag aan de burgemeester van de gemeente Hellenoord Hans van Overbeeke en de stadsdeelvoorzitter van Zuidoost Elvira Sweet overhandigd wordt. De 22 deelnemers (11 leerlingen en 1 docent van Reggesteyn; 8 leerlingen en 2 docenten van Reigersbos) komen er speciaal nog een keer voor samen om te laten zien hoe ze dat doen, samenwerken en integreren.

Schram wordt op zijn wenken bediend. Het codewoord 'orkaan' is niet meer echt nodig, wanneer Magical Marloes uit Nijverdal en Sexy Sunny uit Amsterdam samen binnenkomen en volkomen vanzelfsprekend naast elkaar gaan zitten. Een van de scholieren had het al verklapt: er zijn ook koppeltjes ontstaan. Het ongemak is verdwenen. Opgelucht schuiven de Reggesteyners en Reigersbossers bij hun Romeo en Julia aan.

Opluchting is ook het woord dat Joy even later in grote letters op het vel schrijft dat over het schoolafeltje heen hangt. Ze tekent er een grote

Methode

De workshops van DiversityJoy zijn gebaseerd op een concept dat in de jaren zeventig in het Alternatives to Violence Project in New York is ontwikkeld om iets te doen aan de geweldscultuur onder gevangenen. Bouwstenen van het programma zijn bevestiging, communicatie, samenwerking, gemeenschap en transformatie. De methode is erarend leren. Serieuze onderdelen worden afgewisseld met luchtige spel oefeningen. Resultaat is een sterker gemeenschapsgevoel en meer zelfvertrouwen en zelfwaardering bij de deelnemers. DiversityJoy geeft workshops op scholen, in opvanghuizen en bedrijven. Info: www.diversityjoy.nl

smiley naast. De placemat, heet deze oefening in termen van DiversityJoy. In groepjes van vier schrijven de scholieren in steekwoorden wat de workshops voor ze hebben betekend en wat ze ervan hebben opgestoken. Bij Joy aan tafel zitten Rustige Rowan van haar eigen school, en Lollige Lianne en Dolle Daniëlle uit Nijverdal.

Ze zijn het helemaal met elkaar eens, die opluchting voelen ze allemaal. 'Dat je je gevoel mag uiten', zegt Joy. 'Dat iedereen positief is. En dat niemand je uitlacht', vullen de anderen aan. 'Ik was heel verlegen', zegt Rowan. 'Nu kan ik veel beter praten. Door het groepsgevoel heb ik geleerd dat ik niet zo bang hoeft te zijn. Daniëlle is nog stellig: 'Ik heb geleerd dat ik gewoon schijt mag hebben aan wat mensen over me denken.'

Schram over die opluchting: 'Soms roepen oefeningen emoties op waartegen deelnemers zich in eerste instantie verzetten. Moest dat nou? We hadden het toch zo leuk met elkaar? Wanneer je dan later met ze praat, was dat vaak de ervaring met de meeste impact. Het uiten van die emotie lucht op.'

In hoeverre de *life skills* werkelijk zullen bekliven, is onderwerp van evaluaties en studies, onder meer door onderzoekers van het Amsterdams Centre for Conflict Studies aan de Universiteit van Amsterdam. In een eerste onderzoek vroegen ze de leerlingen vóór de workshops een beschrijving te geven van een conflict dat ze hadden gehad. Na de workshops vroegen ze hen datzelfde conflict nogmaals te beschrijven. Hieruit bleek dat de leerlingen zich ná de workshops veel beter konden inleven in degene met wie ze dat conflict hadden gehad.

Een garantie dat ze dit voor de rest van hun leven meenemen, is er natuurlijk niet, bevestigt Schram, want zulke vaardigheden moet je onderhouden. Zo gaan de Nijverdallers deze oefeningen leren aan de tweede-klassers bij hen op school. 'Ze hebben in ieder geval de ervaring gehad, ze hebben gevoeld dat het anders kan. En dat neemt niemand ze meer af.'